

Bundels, proppen en boeketten

Oude, dikke bomen vallen op. Zij dwingen respect af en laten zien dat de plek waar de bomen staan, al lang geleden werd gesticht. Toch hebben die dikke bijzondere bomen niet altijd de leeftijd die bij hun voorkomen past. Van bundels, proppen en boeketten.

Tekst Lucia Albers / Beeld Gerdien de Nooy en Lucia Albers

Bewijs dat J.D. Zocher jr bomen ook ouder liet lijken: een afgezaagde beukengroep op Rosendaal blijkt uit drie bijeen geplante bomen te bestaan.

Halverwege de achttiende eeuw moesten veel tuinen in de schilderachtige landschapsstijl er uitzien als op de schilderijen van Ruijsdael. Dikke en grillige bomen op opvallende plekken waren bijzonder gewenst. Aan een beek, bij een brug, naast een oude ruïne of kluizenaarshut, op een landpunt; op plekken waar de mensen speciaal naar keken, moesten de bomen schilderachtiger zijn dan elders. De natuur werd desnoods een handje geholpen.

Zeer oud hakhout dat met vele stammen op een heuveltje staat, is een voorbeeld uit de natuur zelf. Dat beeld werd nagebootst als 'clump' of boomboeket van dicht opeenstaande bomen. Zoals wij nu graag een meubel tot antiek verklaren en er desnoods een oud tintje aan geven, zo was het vroeger geen punt om een boom er dik en oud te laten uitzien. Men werd er steeds inventiever in om natuurlijke taferelen na te bootsen. De kennis daarover is echter grotendeels verloren gegaan.

Dertien stammen

Fraaie bomen van hoge leeftijd verlenen waardigheid aan de plek. Een van de vroegste voorbeelden daarvan zijn enkele beuken op de speelplaats van Groenendaal in Heemstede. Deze zijn vermoedelijk omstreeks 1755-1760 geplant. Een tweede voorbeeld is de enorme beuk die aan de vroeglandschappelijke vijvers van het Huis te Bennebroek staat. Die is

vermoedelijk uit diverse stammen opgebouwd. Een vergelijkbare beuk bestaande uit dertien stammen staat achter het huis Nieuw-Amelisweerd. De boom is heel zwaar gesnoeid en zal binnenkort nog slechts als dode boom blijven staan.

Dit alles is geen toeval, evenmin als het rijtje beuken en eiken op een landpunt bij Houderinge die telkens samen lijken te zijn opgegroeid. De eiken zijn krom voor de beuken uitgegroeid die er boven uitstaken. Het Utrechts Landschap heeft de beuken gekapt. Dicht bij deze plek is een brug te vinden met aan weerszijden ervan twee boomgroepen als hakhout. Ten slotte bevinden zich op het negentiende-eeuwse landgoed de Haere (Overijssel), bij het huis op de rand van het bos en veld, een aantal dubbele eikenbomen.

Proppen en boeketten

Kort samengevat zijn de volgende bijzondere boomvormen te onderscheiden: hakhout, boomproppen als hakhout, gebundelde bomen of een meerstammige boom, boomgroep/clump (vaak op een heuveltje) en een boom of boomgroep schuin in de oever. Bij het hakhout zijn de afzonderlijke boomstammen zichtbaar, terwijl zij dezelfde wortels hebben en genetisch dezelfde boom zijn. Als het hakhout oud wordt, komt het steeds hoger op zijn eigen heuveltje te staan, omdat de stronken blad en stuivend zand vasthouden, terwijl de wind er

omheen vrij spel heeft. Dat is vooral zichtbaar bij eikenhakhout op de Veluwe. Ook hakhout van dennen is daar nog aanwezig. Langs de snelweg bij Kootwijk zijn beide soorten op heuveltjes te vinden (zie ook T&L 6, pag. 12 t/m 15).

Het hakhout-effect werd nagebootst in de 'natuurlijke' Engelse landschapstuinen. Met weinig soorten, vooral inheemse bomen, wilden de vroegere ontwerpers veel afwisseling bereiken en een niet-aangelegd landschap nabootsen. Hoe meer afwisseling en schilderachtige beelden, des te beter. Beuken, eiken, winter-eiken, paardekastanjes, tamme kastanjes, linden, iepen, essen en grove dennen zijn de boomsoorten waarmee flink werd geëxperimenteerd om ze verschillende vormen te geven.

Opvallende standplaats

Gebundelde bomen zijn te herkennen aan meerdere gelijkwaardige hoofdstammen. Ook kunnen er meerdere enten zijn gemaakt bij bijvoorbeeld bruine beuk of treurbeuk. Verder zijn gebundelde bomen te herkennen aan naden die over de lengte van de bast doorlopen. De boom is daarnaast veel dikker dan zijn soortgenoten die in dezelfde tijd geplant zijn en hij heeft een opvallende standplaats, bij bruggen, op landpunten of bij huizen.

Het planten van gebundelde bomen en bomen zeer dicht opeen, was vroeger een gebruikelijke praktijk. Bijna alle negentiende-eeuwse parken kennen die

Oude linden met vele stammen, gekapt als hakhout, flankeren de weg nabij de ruïne van Brederode.

Haagbeuken aan de Utrechtse Singel die door J.D. Zocher jr is ingericht.

bomen. Vele zijn verdwenen omdat delen afbraken of voor holle, dus zieke bomen werden versleten. Bij sommige gebundelde bomen zal de 'plakoksel' zijn verwijderd of ze werden op een stam gezet.

Ook Zocher

Waarschijnlijk paste J.D. Zocher jr ook bepaalde technieken toe om bomen ouder te laten lijken dan ze in werkelijkheid zijn. Op Rosendaal staat een afgezaagde beukengroep, waar binnen in de boom de basten van de drie bijeengeplante bomen nog aanwezig zijn. De boom had gestaan op de helling langs de zichtas naar het Zwitsers chalet van Rosendaal. J.D. Zocher jr was de architect van dit chalet en tevens de parkarchitect van Rosendaal. Het is dus heel waarschijnlijk dat hij de dikke beuk heeft laten planten.

In het park staan nog meer beuken. Ook hebben er wintereiken op een heuvel gestaan, twee of drie tezamen. Helaas is dit zogenaamde hakhout grotendeels op één stam teruggezet. Verder 'bewijs' voor de werkwijze van Zocher jr tref je aan op

de singels in Utrecht. Niet alleen komen daar enorme iepen voor met meerdere hoofdstammen, ook zijn op enkele plaatsen moseiken (*Quercus cerris*) te vinden die op 1 à 2 m boven de grond in twee stammen opsplitsen. Tevens vind je er kastanjes met twee stammen in het deel van de Nieuwe Gracht dat door de tuinarchitect werd ingericht.

Mariëtte Kamphuis, lid van de Tuinhistorische Vereniging Cascade, wist het volgende citaat uit het Bouwkundig Weekblad (1887) over Zocher jr op te diepen: 'In afwijking van tuinmansstijl deden zijn boompartijen aan die van de vrije natuur denken. Op steeds wisselende wijze, dikwerf op den rand van oevers en meermalen scheef in den grond, vindt men boomen geplant. Miswassen, die in de vrije natuur zoo menigmaal tot het schoon van eenig landschap bijdragen, vonden ook bij hem recht van bestaan. Meermalen zijn eenige boomen te zamen in één kuil geplant. Natuurlijk konden deze niet tot vollen wasdom komen, en stierven gedeeltelijk; maar de op die wijze ontstane boomproppen geven zulk eene aange-

name afwisseling, dat zij tot de schoonste motieven van den aanleg zijner parken gerekend kunnen worden.'

In het buitenland zijn eveneens voorbeelden van oudgemaakte bomen te vinden. In Ierland is de toegangslaan tot Powerscourt House in 1760 beplant met beuken in groepjes op heuveltjes, soms een, soms twee, soms drie op een heuveltje. Verder staan in het park van Powerscourt diverse gebundelde bomen, ook naaldbomen.

Duizendjarige taxus

De 'Swiss Cottage' bij Cahir in Tipperary werd ontworpen omstreeks 1810 in opdracht van Richard Butler, de twaalfde Lord Caher, waarschijnlijk door de Engelse architect John Nash. De cottage staat op een heuvel boven de rivier de Suir in een groot landschapspark dat nauwelijks als zodanig wordt herkend en daardoor is verwaarloosd. De sterk versierde cottage is onlangs gerestaureerd. Naast de cottage staat een gigantische taxus, die de duizendjarige taxus wordt genoemd, behorend tot een verdwenen klooster. Het bestaan van een klooster wordt in de literatuur niet bevestigd. Het is waarschijnlijker dat de dikke boom bestaat uit minstens vijf taxusbomen die in 1811 bij elkaar zijn geplant bij het nieuwe chalet.

Andere voorbeelden zijn de enorme kastanjes die zich in het weiland bevinden van het grote park van Dunloe Castle in het Ierse Killarney. In de voortuin van Muckross House in Killarney staat een gigantische den met vele stammen. Als laatste groeit naast het negentiende-eeuwse Bantry House in Zuidwest-Ierland een bruine beuk die twee kleuren blad en twee stammen heeft, dit zijn twee verschillende enten op een boom.

Nu wordt de techniek om bomen te bundelen niet meer toegepast, behalve dan door de boswachter van het Utrechts Landschap, Hans Hoogewerf. Hij vindt het heel normaal om meerdere bomen in een plantgat te zetten. Rond zijn woonhuis, een oude boerderij in het bos van Lage Vuursche staan diverse van dergelijke bomen: een oude linde met meerdere stammen en een beukengroep van veel stammen. ■

Gebundelde den in de voortuin van Muckross House in Ierland.

